

Academic Article:

Received: 2025-04-11;

Revised: 2025-04-23;

Accepted: 2025-10-05.

ชาตกวิเคราะห์: ว่าด้วยเรื่องข้อคิดจากพฤติกรรมสุนัข

Jataka Analysis: Dharma from the Mouth of a Dog

พระปลัดระพิน พุทธิสารโร^{*1}, ดิเรก ด้วงลอย², มัลลิกา ภูมะธน³Phrapalad Raphin Buddhisar¹, Direk Duangloy², Mallika Phumathon³คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย¹,มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์²,คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์³Faculty of Social Sciences, Mahachulalongkornrajavidyalaya University¹,Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Nakhon Sawan Campus²,Faculty of Management Sciences, Nakhon Sawan Rajaphat University³

First/Corresponding Author, E-mail: raphind@yahoo.com*

บทคัดย่อ

บทความเรื่องชาตกวิเคราะห์: ว่าด้วยเรื่องข้อคิดจากพฤติกรรมสุนัข มีเป้าหมายเพื่อยกธรรมะจากชาตก โดยมีหมาหรือสุนัขเป็นส่วนสำคัญในเรื่องโดยมีที่มาจากชาตกในพระพุทธานุสา ใช้วิธีการศึกษาจากเอกสารและงานวิจัย เขียนนำเสนอในรูปแบบบทความวิชาการ ในการศึกษาชาตกในพระพุทธานุสาที่ถูกใช้เป็นกรอบในการยกคติธรรมและอธิบายพระพุทธานุสา โดยในเรื่องจะมีสุนัขเป็นฐานในการอธิบายของเรื่องจริงเรียกว่า “ธรรมะจากปากสุนัข” ที่มีเป้าหมายเพื่อการส่งเสริมจริยธรรมอันส่งผลเป็นพฤติกรรมและจริยธรรมใหม่โดยมีสุนัขมาเป็นตัวเอกของเรื่อง ภายใต้กรอบของ “ธรรมะ” โดยมีสุนัขที่ปรากฏในชาตกเป็นฐานของเรื่อง องค์ความรู้ใหม่ที่ได้รับจากการศึกษาครั้งนี้ คือ ชาตกทั้ง 2 เรื่อง เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องด้วยสุนัขซึ่งสะท้อนองค์ความรู้โดยมีฐานของปัญญามาเป็นแนวทางในการแก้ปัญหาอย่างถูกต้องและมีคุณธรรม

คำสำคัญ: ชาตกวิเคราะห์, ธรรมะจากปากสุนัข, กุฏกรชาตก, มโหสถชาตก

Abstract

The article on ‘Jataka analysis: Dhamma from the mouth of a dog aims to demonstrate the Dhamma from the Jatakas which has the dog to play an important role of the Jataka story in Buddhism. There is a documentary study from texts and research works and present into the form of an academic article. In the study of ‘Kukkura Jataka’ and ‘Mahosatha Jataka,’ there were the Jataka story in Buddhism which were the framework for demonstrating morals and explaining Buddhism. In these stories, a dog was played the role for stories’ explanation,

it was therefore called ‘Dharma from the Dog's Mouth’, which aimed to promote ethics that will result in new behavior and ethics as the dogs as protagonists of the story under the framework of Dhamma with the dog appearing in basis of the Jataka story. The body of knowledge is that the two Jataka stories concerns with the dogs which both reflect knowledge based on wisdom as guidelines for solving problems correctly and ethically.

Keywords: Jataka Analysis, Dhamma from the Dog's Mouth, Kukkura Jataka, Mahosatha Jataka

บทนำ

ผู้เขียนเป็นหัวหน้าส่วนงานเล็ก ๆ แห่งหนึ่ง ถูกบุคลากรมาปรึกษาเชิงต้องการคำตอบว่า ที่ทำงานกับการนำสุนัขมาเลี้ยงในสำนักงาน ควรแยกส่วนกันไหม ? ในฐานะหัวหน้าส่วนงานก็ต้องใช้ดุลพินิจ ซ้ำขาด ว่าทำได้หรือไม่ได้ ? เพื่อป้องกันการทะเลาะหรือความไม่พึงพอใจในกันและกัน ผู้เขียนจึงได้แต่คิดว่า เรื่อง “หมาหรือสุนัข” มาเป็นประเด็นกับคนอื่นอีกแล้ว ดังกรณีมีข่าวทางสื่อว่า “ญาติเหี้ยมขอให้ประหารชีวิตมือยิง 2 ศพ ทะเลาะเรื่องหมา” (สำนักข่าวไทย, 2563) ชกกันตายเพราะเรื่องหมาอีหน้าบ้าน! (Amarin, 2566) ทำให้ต้องคิดว่า “หมา-สุนัข” ควรถูกนำมาปรับมุมมองอย่างไร หรือควรปรับมุมมองเอาไว้มองอย่างไร ก็เลยเป็นที่มาของการเขียนบทความเรื่องสุนัขดังปรากฏ ทั้งก็ให้หวนระลึกได้ว่า ในวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนามีเรื่องสุนัขจึงนำมาวิเคราะห์เป็นบทความชื่อ “ธรรมะจากปากสุนัข” หรือเปลี่ยน “สุนัขให้เป็นธรรมะ” เสียอะไรตามเรื่องที่เขียนโดยยึดว่า เปลี่ยนจากสุนัขชนทะเลาะมาเป็น “ธรรมะ” เพื่อความสงบสันติดีกว่ากรรมมัง โดยในทางพระพุทธศาสนามีเรื่องจากชาดกเป็นวรรณกรรมที่มีเป้าหมายสำหรับการสอนธรรมตามคติในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งพระพุทธเจ้าใช้วิธีการสอนธรรมผ่านการยกนิทานธรรมหรือชาดกมาเป็นเครื่องมือในการสื่อสาร สำหรับประเด็นพูด คือ “สุนัข” ในคติทางพระพุทธศาสนามาใช้เป็นกรอบในการสื่อความ โดยในบทความนี้จะได้ยกชาดกเรื่อง “กุกกุรชาดก” และ “มโหสถชาดก” ที่มีเนื้อด้วยสุนัข โดยมีความสำคัญในฐานะเป็นสุนัขสอนธรรม เป็นสุนัขที่สื่อสารคติธรรมตามแบบพระพุทธศาสนา ในทางพระพุทธศาสนาถือว่าเรื่องที่ปรากฏในชาดกเป็นเรื่องเล่าถึงความมีคุณธรรม เป็นแบบอย่างและถูกยกย่องให้เป็นเพื่อนผู้ซื่อสัตย์ ซึ่งในการเขียนนำเสนอในบทความนี้จะได้นำชาดกมาเป็นกรอบในการศึกษาอธิบายความนำเสนอต่อไป

ธรรมะจากสุนัขในชาดก

เมื่อสำรวจเกี่ยวกับเรื่องสุนัขในวรรณกรรมชาดก จะมีพบเรื่องที่สำคัญ เช่น กุกกุรชาดก (พระไตรปิฎก ภาษาไทย เล่ม 27 ข้อ 13: 30-31) (กุกกุระ ในภาษาบาลีสันสกฤต แปลว่า สุนัข) เนื้อเรื่องว่าด้วยสุนัขหลงกับการกินแทะหนังหุ้มราชรถ จนเป็นเหตุการสั่งฆ่าสุนัขที่อยู่นอกวังจนกระทั่งสุนัขผู้เป็นพระโพธิสัตว์ให้มีการพิสูจน์จนได้ความจริงว่า ไม่ใช่สุนัขนอกวังอย่างที่เข้าใจผิด แต่เป็นสุนัขในวังหลง เป็นผู้กระทำความผิด และเรื่องมโหสถชาดก โดยเนื้อเรื่องโดยสรุปกล่าวถึงสุนัขกับแพะที่มีมิตรภาพที่ดีต่อกันด้วยการคาบอาหารมาแลกสลับกิน ทั้ง 2 เรื่องเนื้อด้วยสุนัข แต่เป็นฝ่ายคุณธรรมหรือคุณธรรมของสุนัข ดังปรากฏเป็นวรรณกรรมที่มีความหมายเป็นการสร้างค่านิยมที่เหมาะสมหรือทางศีลธรรม

กรณีของเรื่องกุกุรชาดกได้รับการจารึกเป็นภาพสอนธรรมดั่งปรากฏอยู่ที่วัดศรีชุม เมืองโบราณสุโขทัย อายุในราวพุทธศตวรรษที่ 19 โดยเป็นภาพพระโพธิสัตว์ในร่างพระยาสุန်กำลังเทศน์สั่งสอนพระเจ้าพรหมทัตและมเหสี โดยชาดกมีเนื้อหาเล่าว่า

เมื่อครั้งที่พระพุทธรองค์หรือพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระยาสุန် เกิดเหตุการณ์สุန်หลงในพระราชฐานลอบก่อกินหนังหุ้มราชรถ พระเจ้าพรหมทัตคิดว่า เป็นฝีมือของสุန်นอกวังจึงมีรับสั่งให้ฆ่าสุန်ให้หมด พระโพธิสัตว์ในร่างของพระยาสุန်จึงเข้าช่วยพิสูจน์จนรู้ว่า สุန်หลงต่างหากคือ ผู้ร้ายตัวจริง ด้วยการนำหญ้าแพรกมาบดผสมน้ำมันเปรี๊ยะกรอกปาก จนสำรอกเอาเศษหนังที่ก่อกินเข้าไปออกมา สุန်ทั้งหลายจึงพ้นอันตราย พระโพธิสัตว์จึงแสดงธรรมแก่พระเจ้าพรหมทัตให้ดำรงอยู่ในศีลห้าและทศพิธราชธรรม

ภาพ 1 จารึกที่วัดศรีชุม จังหวัดสุโขทัย เรื่องกุกุรชาดก ซึ่งพระโพธิสัตว์ครั้งเสวยชาติเป็นพระยาสุန်
(Thammasat Museum of Anthropology, 2564)

อีกหนึ่งเรื่อง คือ “มโหสถชาดก” ชาดกที่กล่าวถึงสุန်เป็นองค์ประกอบของเรื่อง (สมัย วรรณอุดร, 2559) มีหลักฐานเชื่อมโยงถึงชาดกกับสถาปัตยกรรมสิ่งสร้าง ปรากฏเป็นภาพสลักบนใบเสมาหินทรายสมัยทวารวดีที่วัดโพธิ์ชัยเสมาราม เมืองฟ้าแดดสูงยาง จังหวัดกาฬสินธุ์ อายุราวพุทธศตวรรษที่ 14-15 เป็นตอนที่พระพุทธรเจ้าเสวยพระชาติเป็น “มโหสถบัณฑิตแห่งมิลินทร” นั้นหมายความว่า วรรณกรรมเรื่องนี้ได้รับการเผยแผ่และกลายเป็นคติของชุมชนในพื้นที่ประเทศไทยมาเป็นเวลาหลายศตวรรษ โดยเนื้อเรื่องในชาดกมีความว่า

ในเมืองวิเทหะรัฐ ได้มีเหตุการณ์แปลก ๆ เกิดขึ้น นั่นคือ มีสุန်ตัวหนึ่งเข้าไปคาบหญ้าจากโรงเลี้ยงช้างแล้วนำมาให้แพะกิน ส่วนเจ้าแพะก็นำเอาขึ้นเนื้อ เศษอาหารในโรงครัวมาให้สุန်กิน ทั้งสองพึ่งพากันอย่างนี้ เหตุที่เกิดขึ้นนี้เนื่องมาจาก สุန်เดิมอาศัยอยู่ในโรงครัวได้อาศัยเศษอาหารที่พ่อครัวแม่ครัวให้เป็นอาหาร แต่อยู่มาวันหนึ่งไม่สามารถห้ามใจไปกินเครื่องเสวยที่เตรียมไว้ถวายแก่พระราชอา ถูกขับไล่หุบต้อออกมา ส่วนเจ้าแพะเข้าไปลักขโมยกินฟางที่เก็บไว้เลี้ยงช้าง ทำให้คนเลี้ยงช้างหุบต้อจนหลังคด เมื่อสัตว์ทั้งสองมาเจอก็เกิดความคิดที่จะให้สุန်ไปขโมยหญ้าแล้วนำมาให้แพะกิน เนื่องจากสุန်ไม่กินหญ้าก็ไม่เป็นที่สงสัย และแพะก็ไปขโมยขึ้นเนื้อในโรงครัวมาให้สุန်กิน เพราะไม่มีใครสงสัยเช่นกัน

ภาพ 2 ใบเสมาเรื่อง มโหสถบัณฑิต เมืองฟ้าแดดสูงยาง (Pantip, 2562)

พระเจ้าวิเทหะราชได้ทอดพระเนตรเห็นความสัมพันธ์ของสัตว์ทั้งสอง ก็นำมาคิดเป็นปัญหาเพื่อทดสอบปัญญาของนักปราชญ์ทั้งห้าที่รับใช้พระองค์อยู่ในราชสำนัก จึงได้ถามว่า “สัตว์ที่เป็นศัตรูกัน ไม่เคยคิดร่วมเดินทางกัน มาในวันนี้ร่วมเดินทางกันได้อย่างไร” ถ้าวันนี้ใครตอบไม่ได้จะขับไล่ออกจากพระราชสำนัก มโหสถบัณฑิตคิดในใจว่า วันนี้พระราชนาจะได้อะไรสักอย่าง จึงได้นำมาเป็นโจทย์ปัญหา ถ้าออกไปสืบหาจะเจอ แต่ก็คิดว่า น่าจะรอให้นักปราชญ์ทั้งสี่ขอผ่อนผันไปก่อน และนักปราชญ์ทั้งสี่ซึ่งจนปัญญา ก็ขอผ่อนผันเพื่อให้คำตอบวันต่อไป มโหสถบัณฑิตจึงได้ไปเข้าเฝ้าพระนางอุทุมพรแล้วถามว่า วันนี้พระราชจะเสด็จไปที่ใดแล้วประทับเป็นเวลานาน ๆ พระนางก็บอกว่า เสด็จไปที่โรงเลี้ยงช้างและโรงครัว มโหสถก็เลยไปสำรวจก็พบว่า ความสัมพันธ์ของสัตว์ทั้งสอง สุนัขกับแพะที่พึ่งพาอาศัยกัน ก็สามารถแก้ปัญหาของพระราชาได้ ส่วนนักปราชญ์ทั้งสี่จนปัญญาจึงได้พากันมาหามโหสถขอให้ช่วย มโหสถจึงได้เรียกนักปราชญ์มาทีละคนแล้วให้คาถาไปท่อง เพื่อเป็นคำตอบ (พระถวิล ธีรจิตโต และคณะ, 2565)

พอถึงวันรุ่งขึ้น นักปราชญ์ทั้งห้าก็ได้ให้คำตอบแก่พระราชา เสนกจะเป็นคนตอบคนแรกก็ท่องคาถาด้วยความทงต่นว่า “เนื้อแพะเป็นที่โปรดปรานชาวเมือง แต่เนื้อสุนัขหาเป็นเช่นนั้นไม่ เหตุนี้แพะกับสุนัขจึงได้เป็นเพื่อนกัน”

พระราชา ก็พอพระทัย ต่อไปก็ไปถามปุ๊กกุสะ ท่านก็ท่องคาถาที่มโหสถบัณฑิตให้มาว่า “เขาจะขี่ม้า เขาจะใช้หนังแพะเป็นเครื่องลาด แต่ไม่ใช้หนังสุนัขเป็นเครื่องลาด เหตุนี้แพะกับสุนัขจึงเป็นสหายกันได้”

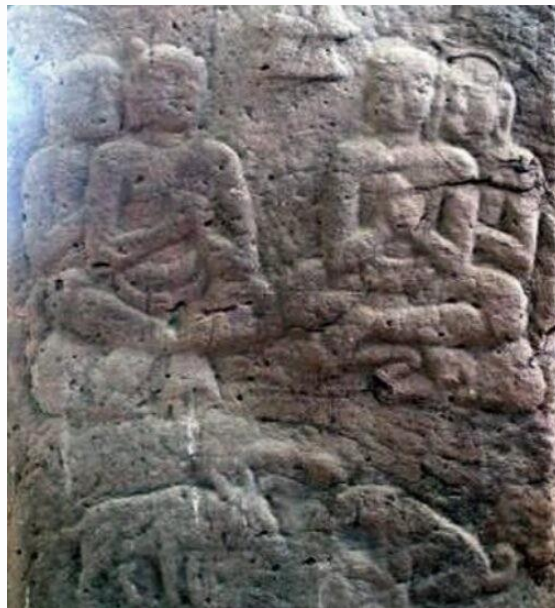
พระราชา ก็พอพระทัย จึงได้ตรัสถามคนต่อไป ท่านกามินทร์ก็ตอบว่า “แพะมีเขาโค้งงอ แต่สุนัขไม่มีเขา เหตุนี้ทั้งแพะและสุนัขจึงเป็นเพื่อนกันได้”

พระราชาก็ไปถามนักปราชญ์คนที่สี่คือท่านเทวินทร์ต่อไป ท่านก็ตอบว่า “แพะกินใบหญ้าหรือใบไม้ แต่สุนัขไม่กินหญ้าหรือใบไม้ แต่กลับจับกระต่ายหรือแมวกิน ประหลาดสุนัขกับแพะจึงเป็นเพื่อนกันได้”

นักปราชญ์ทั้งสี่ท่าน ท่องคาถาตามมโหสถบัณฑิต แต่ก็คงไม่ได้เข้าใจในคำตอบเหล่านั้นเลยแม้แต่คนเดียว มาถึงพระมโหสถบัณฑิต ตอบว่า “แพะมี 4 เท้า สุนัขมี 4 เท้า แม้สัตว์ทั้งสองจะมีอาหารแตกต่างกัน แต่สัตว์ทั้งสองก็หาอาหารของอีกฝ่ายแล้วนำมาแลกเปลี่ยนกันกิน เหตุนี้สัตว์ทั้งสองจึงเป็นเพื่อนกัน”

พระเจ้าวิเทหะราชก็เป็นทีพอพระทัยยิ่งนัก จึงได้พระราชทานเงินรางวัลให้กับนักปราชญ์ทั้ง 5 คนคนละ 5 ชั่ง

พระนางอุทุมพรเห็นเหตุการณ์ทั้งหมด ก็รู้สึกไม่พอพระทัยเนื่องจากรู้ว่า มโหสถบัณฑิต เป็นผู้คิดหาคำตอบแต่เพียงผู้เดียว จึงได้ไปบอกกับพระราชาทถึงเหตุการณ์ทั้งหมด แต่ครั้นพระราชาก็เพิ่มรางวัลให้มโหสถบัณฑิตก็อาจจะเป็นที่ครหาของประชาชน โดยเฉพาะนักปราชญ์ทั้งสี่ได้ จึงได้คิดปัญหาขึ้นมาอีกหนึ่งข้อ นั่นคือ “คนมีปัญญาแต่ไร้ทรัพย์ กับคนที่มีทรัพย์แต่ไร้ปัญญา คนไหนดีกว่ากัน”

ภาพ 3 ภาพสลักบนใบเสมาที่มีรูปสุนัขที่วัดโพธิ์ชัยเสมาราม เมืองฟ้าแดดสงยาง จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยเนื้อเรื่องได้กล่าวถึงมโหสถชาดกใบเสมา อายุราวพุทธศตวรรษที่ 14-15 (ที่มาของภาพ: วรณัย พงศาชลากร) (บรรณษรณ์ คุณะ, 2566)

เสนกะก็รีบตอบว่า คนมีทรัพย์ดีกว่า จะเห็นว่า คนมีปัญญาหรือนักปราชญ์ทั้งหลายก็เป็นข้ารับใช้ของผู้มีทรัพย์มาก มโหสถบัณฑิตก็แก้ว่า คนที่มีปัญญาจะไม่ทำเรื่องที่ทำให้คนอื่นเดือดร้อน แต่ถ้าคนที่ไม่มีปัญญาจะแสวงหาทรัพย์ก็อาจจะหาด้วยวิธีที่ผิด เพราะเห็นแก่ทรัพย์ได้ เสนกะก็เปรียบว่า ท่านเศรษฐีท่านหนึ่งมีทรัพย์มาก ถึงแม้เวลาพุดน้ำลายจะไหลย้อยต้องเอาดอกบัวมารองแล้วทิ้งไป นักเลงบางคนยังนำไปล้างน้ำแล้วเอาบูชา เหตุนี้ทรัพย์จึงดีกว่าปัญญา

มโหสถบัณฑิต ก็แก้ความต่อไปว่า “คนเห็นแก่ทรัพย์ ก็เหมือนกับคนที่ห่วงไหวไปกับทรัพย์ ตั้งหน้าตั้งตาจะทำได้แต่ทรัพย์เพียงอย่างเดียว พอได้ก็สุข พอทรัพย์หมดก็ทุกข์ เหมือนปลาที่เขายืนไปไว้บนบก ต้องดิ้นกระเสือกกระสน ปัญญาจึงดีกว่าทรัพย์พระเจ้าข้า”

เสนกะก็แก้กลับมาว่า “ปัญญาก็เหมือนแม่น้ำที่ต้องไหลไปรวมกันที่ทะเล ผู้มีทรัพย์ก็เหมือนทะเล จึงมีคนที่มีปัญญามารับใช้ มโหสถบัณฑิตก็ได้ไปว่า คนมีทรัพย์เปรียบเหมือนทะเล แต่ทะเลก็มีคลื่นไม่มีความมั่นคง ห่วงไหวไปตามกระแสตลอด กลับกันคนที่มีปัญญากลับเปรียบเหมือนฝั่ง ถึงแม้จะมีคลื่นสั่นไหวแต่ก็ไม่สามารถจะสั่นฝั่งได้ เพราะฝั่งมั่นคงกว่า เหตุนี้ปัญญาจึงดีกว่าทรัพย์”

เสนกะรีบตอบกลับมาว่า ก็ให้ดูที่พวกเรานักปราชญ์ทั้ง 5 คน เป็นผู้มีปัญญามาก พวกก็ยังเป็นข้าราชการบริหารในข้าพระองค์ ยังต้องให้พระองค์ผู้มั่งมีทรัพย์คอยขบถเลี้ยง เหตุนี้การมีทรัพย์จึงดีกว่ามีปัญญา และบอกว่า ถ้ามโหสถบัณฑิตแก้ปัญหานี้ได้ ก็จะยอมแพ้ มโหสถบัณฑิตจึงแก้ว่า คนที่มีปัญญาจะไม่สร้างความเดือดร้อนให้ผู้อื่น ส่วนคนที่ไม่มีปัญญาก็จะทำงานถูก ๆ ผิด ๆ หรือไม่โปร่งใส อาจจะเห็นแก่ทรัพย์ จนไม่ได้สนใจในสิ่งใด อาจจะฉ้อราษฎร์บังหลวงก็ได้ เหตุนี้ปัญญาจึงประเสริฐกว่าทรัพย์ พอมโหสถบัณฑิตกล่าวจบ พระราชาก็ทรงสรวลออกมา เป็นอันว่า มโหสถบัณฑิตก็ชนะปัญญาของนักปราชญ์ทั้งสี่ก็วาระ พระราชาก็พระราชทานทรัพย์ให้แก่มโหสถบัณฑิตเป็นอันมาก จนทำให้นักปราชญ์ทั้งสี่เจ็บใจและแค้น มโหสถบัณฑิต

จากชาดกทั้ง 2 เรื่อง ในกุกกุรชาดกและมโหสถชาดก เป็นชาดกที่สะท้อนถึงพฤติกรรมของสุนัขที่สื่อถึงพฤติกรรมว่า (1) สุนัขตามท้องเรื่องเป็นสัตว์ที่ใช้ปัญญาในการแก้ปัญหาเรื่องความเข้าใจผิด (2) เป็นสัตว์ที่ทำความดีของหมู่สัตว์ด้วยกันในการปกป้องป้องกันภัย (3) คุณธรรมแห่งปัญญาที่ใช้ปัญญาเป็นเครื่องแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น (4) การเป็นสัตว์ที่เกื้อกูลกันในการอยู่อาศัยร่วมกัน ดังนั้นจากภาพรวมของสุนัขในมโหสถชาดก หรือกุกกุรชาดก จึงเป็นสัตว์ที่ยึดความถูกต้อง มีปัญญาแก้ปัญหาและมีหลักของความเกื้อกูลตามหลักของการอยู่ร่วมกัน

สุนัขกับความทรงจำอันมีคุณค่าในมิติต่าง ๆ

หากกล่าวถึงสุนัขกับสำนึกความดีงามอาจมีเรื่องเล่าหรือความประทับใจอาจเป็นเรื่องเชิงปัจเจก แต่ความเป็นปัจเจกเหล่านั้นก็นำมาถูกสร้างเป็นภาพจำต่อคุณลักษณะของสุนัขในอีกหลายเรื่องแก่คนจำนวนมาก เช่น สุนัขฮาจิโกะ (Hachiko) ของญี่ปุ่น ซึ่งมีเรื่องเล่าจนกระทั่งนำไปสร้างเป็นภาพยนตร์ในชื่อ Hachi: A Dog's Tale ที่มีพระเอกหนังอย่างริชาร์ด เกียร์ (Richard Gere: ค.ศ.1949-) เป็นดารานำ (Wikipedia, 2025) สุนัขยาเหลของรัชกาลที่ 6 (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว: 1 มกราคม พ.ศ. 2424–26 พฤศจิกายน พ.ศ. 2468) ที่ถูกสร้างเป็นอนุสรณ์สถานที่พระราชวังสนามจันทร์ (กองบรรณาธิการศิลปวัฒนธรรม, 2567) สุนัข Greyfriars Bobby ที่สกอตแลนด์ (Bondeson, 2011) ที่ผู้เขียนเคยไปเยือนและเห็นรูปปั้นสุนัข ตอนแรกไม่รู้ที่มาที่ไป เมื่อเดินเข้าไปถ่ายรูปมาและหาข้อมูลจึงรู้ที่มา หรือกรณีสุนัขเป็นสัญลักษณ์ของความ “วิปัสสนา” ของกษัตริย์ พระเจ้าคริสเตียนที่ 7 แห่งเดนมาร์ก (Christian VII of Denmark: ค.ศ. 1749-1808) ที่ตั้งสุนัขทรงเลี้ยงเป็นนายกรัฐมนตรี (เอลิเนอร์ เฮอร์แมน, 2553) จนกระทั่งนำไปสู่การรัฐประหารยึดอำนาจที่เคยปรากฏไว้ในประวัติศาสตร์ เป็นต้น

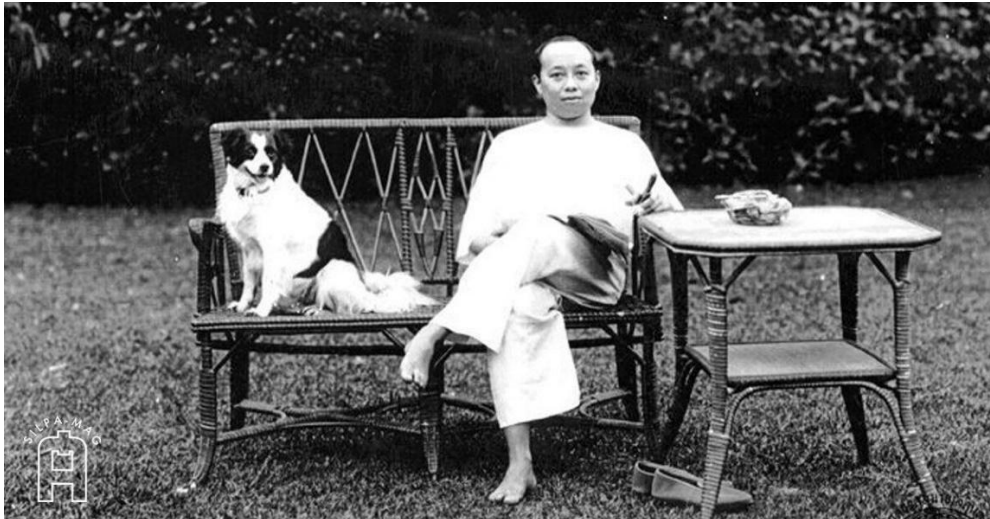
ภาพ 4 ฮาจิโกะ (Hachiko): สุนัขผู้ซื่อสัตย์แห่งชิบูย่าและถูกนำไปสร้างเป็นภาพยนตร์

(Chill Chill Japan, ม.ป.ป.; Wikipedia, 2025)

สุนัขจึงเป็นสัญลักษณ์แห่งความทรงจำและถูกถ่ายทอดเล่าต่อดังกรณีของของยาเหล (พัชนี สรรคบุรานุรักษ์, 2527) อาจเป็นประเด็นพอสสมควรด้วยยาเหล ถูกยิงตาย และทำให้เจ้าของ คือ รัชกาลที่ 6 ทรงเสียพระทัยอย่างยิ่ง ดังที่หลวงประสาธ สุขุม (2529) ได้บันทึกไว้ที่สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของรัชกาลที่ 6 กับสุนัข และบันทึกไว้เป็นหลักฐานว่า

“ข้าพเจ้าชอบสัตว์โดยเฉพาะสุนัขมาก ฉะนั้นในโอกาสที่ข้าพเจ้าเข้าเฝ้า และอยู่ใกล้ยาเหลข้าพเจ้ามักจะรังแกมันเสมอ โดยการแอบบีบบางข้าง บีบบ้าง ดึงขนบ้าง แล้วแต่ใกล้อะไร และในทำนองเดียวกัน ยาเหลก็โกรธข้าพเจ้า มันก็หันมากัดบ้างตามภาษาหมาของมันเท่าที่มันจะแสดงออกมาได้ แต่ทว่ามันชอบทำเรื่องเล็กให้เป็นเรื่องใหญ่ ข้าพเจ้าถูกพระองค์กริ้วข้าพเจ้าบ่อย ๆ ในครั้งหนึ่งถ้าจะทรงรำคาญ จึงมีพระราชดำรัสว่า “ไอ้นี้ชอบกัดกับหมาจริง” นับแต่นั้นก็ทรงขนานนามข้าพเจ้าว่า ไอ้หมา

ดังที่ข้าพเจ้าเล่ามานี้ บางทีจะเข้าใจกันถ่องแท้ว่า ข้าพเจ้าได้ชื่อว่า “ไอ้หมา” มิใช่ไปกัดกับยาเหล แต่ถ้าจะเข้าใจว่า “ข้าพเจ้ากัดกับยาเหลจนได้ชื่อว่า ไอ้หมาก็คงไม่แปลกอะไรนัก”

ภาพ 5 ย่าเหล สุนัขทรงเลี้ยงของล้นเกล้ารัชกาลที่ 6 (กองบรรณาธิการศิลปวัฒนธรรม, 2567)

รัชกาลที่ 6 มีย่าเหลเป็นเพื่อน จนกระทั่งย่าเหลถูกยิงตาย (กองบรรณาธิการศิลปวัฒนธรรม, 2567) ยังมีพิธีพระราชทานเพลิงศพ นอกจากนี้ ยังได้โปรดเกล้าฯ ให้หล่อรูปย่าเหลด้วยทองแดงทำเป็นอนุสาวรีย์ไว้ที่หน้า “พระตำหนักเหล” หรือที่ต่อมาพระราชทานนามใหม่ว่า “พระตำหนักชาลีมงคลอาสน์” (วรชาติ มีชูบท, 2567) ซึ่งคำว่า ชาลีนี้นี้เป็นภาษาอังกฤษ ตรงกับคำว่า “ชาร์เลต์” ในภาษาฝรั่งเศส หรือ “ย่าเหล” ในภาษาไทย ทั้งยังได้โปรดเกล้าฯ ให้จารึกบทกลอนพระราชนิพนธ์แสดงความอาลัยรักย่าเหลไว้ที่ฐานอนุสาวรีย์นั้น

อนุสาวรีย์นี้เตือนจิตร
โอดาลัยใจจู่อยู่ไม่วาย
ยากที่ใครเขาจะเห็นหัวอกกู
เขาดูแต่เปลือกนอกแห่งกายา
เพื่อนเปนมิตรชิดกูอยู่เนืองนิตย์
ทุกทิวาราตรีไม่มีไกล
ช่างจงรักภักดีไม่มีหย่อน
ถึงยามกินเคยกินกับกูปกลาง
อันตัวเพื่อนเหมือนมนุษย์สุจริต
แต่เมื่อกูใครรู้ความในใจ
โอดอกกูเพื่อนอยู่หลัง ๆ
กูเปลว ๆ ก็เซ้งอื้อเพื่อเพื่อนมา
อันความตายเปนครมดาโลก
นี่เพื่อนตายเพราะผู้ร้ายมันมุ่งปอง
เพื่อนมอดม้วยมือทูลชน

ให้กูคิดรำพึงถึงสหาย
กูเจ็บคล้ายศรศักดิ์ปักกูรา
เพราะเขาดูเพื่อนเห็นแต่เพนหมา
ไม่เห็นภักตริกตราถึงดวงใจ
จะหามิตรเหมือนเจ้าที่ไหนได้
กูไปไหนเจ้าเคยเปนเพื่อนทาง
จะนั่งนอนยืนเดินไม่เห็นห่าง
ถึงยามนอน ๆ ช่างไม่ห่างไกล
จะผิตอยู่แต่เพียงพูดไม่ได้
ก็มองดูรู้ได้ในดวงตา
เพื่อนมาพลัดพรากไปไม่เห็นหน้า
เสียงกุกกักก็ผวาตั้งตามอง
กูอยากตัดความโศกกระมลหมอง
เอาปืนจ้องสังหารผลาญชีวิ
เอารูปคนสวมใส่คลุมใจผี

เป็นคนจริงหรือจะปราศซึ่งปรานี
 มันยิ่งเพื่อนเหมือนกุพลอยถูกด้วย
 จะหาเพื่อนเหมือนเจ้าที่ไหนมา
 เมื่อยามมีชีวิตร์สนิทใจ
 ด้วยอำนาจจงรักภักดีนั้น
 ถึงจะมีหมาอื่นมาแทนที่
 ที่ไหนเล่าจะสนิทและชิดชม
 ถึงแม้จะไม่มีรูปนี้ไว้
 แต่รูปนี้ไว้เป็นพยานรัก
 เพื่อนเป็นเยี่ยงอย่างมิตรสนิทยิ่ง
 แม้คนใดเป็นได้อย่างเพื่อนนี้

นี้รักษาสอปรปราศเมตตา
 แทบจะม้วยชีวันสิ้นสังขาร
 ข้าอรอาไลยไม่วายวัน
 ยามบรรลยลับลวงดวงใจสิ้น
 ขอให้เพื่อนขึ้นสวรรค์สำราญรมย์
 กูก็รักเพื่อนนี้ไปปฐุม
 ที่ไหนเล่าจะนิยมเท่าเพื่อนรัก
 รูปเพื่อนฝังดวงใจกูตระหนก
 ให้ประจักษ์แก่คนผู้ไม่ตรี
 รักดีจริงต่อกูอยู่เต็มที
 ก็ควรนับว่าดีที่สุดเอย.

ภาพ 6 สุนัข Greyfriars Bobby in Edinburgh สัญลักษณ์ของความซื่อสัตย์
 ที่เป็นอนุสรณ์และแหล่งท่องเที่ยวสำคัญเอดินบะระ สก๊อตแลนด์
 สหราชอาณาจักร (ถ่ายโดยผู้เขียน เมื่อวันที่ 22 เมษายน พ.ศ. 2560)

จากภาพ 5 อนุสรณ์สถาน Greyfriars Bobby สุนัขผู้ซื่อสัตย์ที่มาเฝ้าหลุมศพเจ้าของกว่าสิบปีจนตาย
 จึงถูกสร้างเป็นอนุสาวรีย์เล็ก ๆ ที่ใครมาสก๊อตแลนด์ ต้องมาเยี่ยมชมเจ้า Greyfriars Bobby ซึ่งมีชื่อร้านเป็น
 สัญลักษณ์ร่วมกับอนุสาวรีย์ ที่ เอดินบะระ สก๊อตแลนด์ คงประมาณทองแดง ยาเหล และฮาจิโกะ

เหตุการณ์ของสุนัข	ลักษณะคุณสมบัติที่น่าเสนอ
Greyfriars Bobby in Edinburgh สัญลักษณ์	ความซื่อสัตย์ต่อเจ้าของ
ยาเหล (ไทย) สมัยรัชกาลที่ 6	ทรงเลี้ยงและเชื่อว่าซื่อสัตย์

ทองแดง (ไทย) สมัยรัชกาลที่ 9	ทรงเลียง และถูกนิยามว่าซื้อสัตย์
ฮาจิโกะ (ญี่ปุ่น)	ความจงรักภักดีต่อเจ้าของ (รอที่สถานีรถ)

ตาราง 1 สุนัขที่ถูกบันทึกไว้ในมิติของประชาคมสาธารณะ

จากตาราง 1 นำมาเป็นข้อมูลปรากฏการณ์ของสุนัขที่ปรากฏในมิติประชาคมสาธารณะ แต่อีกนัยหนึ่งต้องการสื่อว่า สุนัขเป็นส่วนหนึ่งของปรากฏการณ์ของมนุษย์ และกลายเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ดังปรากฏจนกระทั่งปัจจุบัน สุนัขก็สอนธรรมหรือการแสดงออกซึ่งสัญชาตญาณที่เรียกว่า สุนัขกตัญญูบ้าง สุนัขรู้จักคุณบ้าง แต่นัยหนึ่งสุนัขมีนัยบริบททางประวัติศาสตร์ที่แตกต่างกัน

ความขัดแย้งประเด็นว่าด้วยสุนัข อันเป็นต้นเรื่องของการเล่นบทบาทความ เชื่อมโยงมาถึงกรณีมีข้อโต้แย้งหรือประเด็นพิพาท ควรยกปัญหาที่เกิดขึ้นนั้นมาวินิจฉัยหรือสะท้อนคิดเพื่อออกจากปัญหา การดันทุรังไม่ใช้ทางออกเสมอไป เพียงแค่เรายอมถอยบ้าง ฟังเสียงคนรอบข้างที่แนะนำเรา ทางออกที่ดีที่สุดบางครั้งไม่ใช่การเดินไปข้างหน้า เพราะทางออกที่เราเห็นและหมายมั่นปั้นมือนั้นอาจเป็นทางที่พยายามจนตายก็ไปไม่ถึง การยอมถอยออกมาทางเดิมก็อาจเป็นวิธีการแก้ปัญหาที่เป็นไปได้

ขาควิเคราะห์ สุนัขกับมิติของการบริหารและธรรมะจากปากสุนัข

อาจมีประเด็นถกเถียงกันว่า ตกลงสุนัขเป็นสัตว์กตัญญูตเวที เป็นสัตว์รู้คุณ หรือสุนัขเพียงทำหน้าที่เป็นสัตว์เลี้ยง และยิ่งกว่าความเป็นสัตว์เลี้ยง สุนัขยังทำให้เกิดความทรงจำที่ตึงระหว่างผู้เลี้ยง ในประเด็นเหล่านี้สุนัขจึงเป็นสัตว์เลี้ยงที่คู่บ้านคู่เรือนของคนทั่วโลก อาจมีบางวัฒนธรรมที่สุนัขถูกนิยามว่า เป็นส่วนเกิน นั่นก็เป็นอีกเรื่องและเป็นค่านิยมในเชิงสังคมและศาสนานั้น ๆ ต่างออกไป หากให้วิเคราะห์สุนัขในเชิงบริหาร อาจจะได้ว่า

(1) ปัญหา โดยเรื่องของสุนัขถูกนำมาเป็นกรณีของปัญหาหรือความขัดแย้งในเบื้องต้น การสร้างปัญหาบ้าง แต่ที่ยกขาคมาปรากฏเป็นการมองไปที่ปัญหา เพื่อไปสู่ปัญญา มองปัญหาไปสู่ทางแก้ไขในแบบการบริหาร กรณีของสุนัขทั้ง 2 เรื่องเป็นเรื่องของการบริหาร เมื่อเป็นผู้นำหรือผู้ปกครองต้องมีวุฒิภาวะในการบริหารให้ขับเคลื่อนไปข้างหน้าอย่างมีเป้าหมายใช้ปัญหาเป็นเครื่องมือในการออกจากปัญหาคด้วยปัญญา

(2) ปัญญา จากขาคทั้ง 2 เรื่อง จะสะท้อนวิธีการใช้ปัญญา เป็นเครื่องมือในการบริหารหรือในการแก้ปัญหา ทั้งในเชิงของการทวนสอบบุคลากรของสังคมและในเชิงการบริหารทรัพยากรมนุษย์ การทำให้บุคคลมีความรู้เป็นหัวใจสำคัญ

(3) การบริหาร หากมองประเด็นเรื่องสุนัขที่ปรากฏในขาคทั้ง 2 เรื่อง นัยหนึ่งเป็นการแสวงหาปัญญาเพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหาหรือมองประเด็นที่เกิดขึ้น นำไปสู่การวิเคราะห์และใช้งานอย่างสมเหตุสมผลเหมาะสม ไม่ใช่ใช้สุนัขมาเป็นข้อขัดแย้ง แต่ใช้สุนัขมาเป็นปัญหาคว่า เกิดอะไรเป็นข้อพิพาทหรือประเด็นขัดกัน แล้วพัฒนาไปสู่ปัญญา ดังปรากฏเป็นข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นในขาคทั้ง 2 เรื่อง จนกระทั่งข้ามผ่านเหตุการณ์นั้น

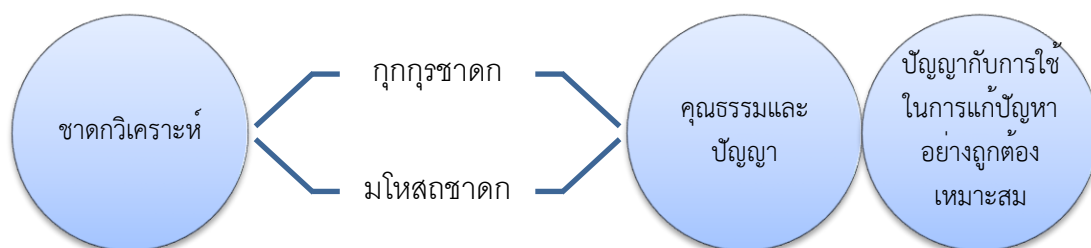
การยกประเด็นเรื่องสุนัข ซึ่งนัยหนึ่งเป็นสัตว์เลี้ยงอีกนัยหนึ่งเป็นสิ่งมีชีวิตที่เนื่องด้วย คำว่า “**ธรรมะจากปากสุนัข**” อาจจะฟังดูไม่ค่อยเข้ากันเท่าไร แต่จริง ๆ แล้ว เป็นการต้องการถอดข้อคิดหรือบทเรียนที่สามารถเรียนรู้ได้จากพฤติกรรมของสุนัขที่อาจสะท้อนถึงธรรมะหรือหลักการที่สำคัญในชีวิตของเรา เช่น

1. การรักและความซื่อสัตย์ สุนัขกับความซื่อสัตย์และรักเจ้าของอย่างไม่มีเงื่อนไข นี่อาจจะสอนให้เรา รู้จักการรักและรักษาความซื่อสัตย์ในความสัมพันธ์ของเรา
2. การอยู่กับปัจจุบัน สุนัขมักจะมีความสุขในช่วงเวลาปัจจุบันโดยไม่กังวลถึงอนาคตหรือความผิดพลาดในอดีต การเรียนรู้ที่จะอยู่กับปัจจุบันอาจเป็นบทเรียนที่สำคัญ
3. ความสม่ำเสมอและการดูแล สุนัขต้องการการดูแลอย่างสม่ำเสมอ การเรียนรู้ที่จะให้ความใส่ใจและดูแลสิ่งที่เรารักด้วยความสม่ำเสมอเป็นสิ่งสำคัญ
4. การไม่ถือสาความผิดพลาด สุนัขมักจะไม่ถือสาความผิดพลาดและจะกลับมาความรักและการปฏิบัติตัวดีได้เสมอ นี่อาจเป็นบทเรียนในการไม่ยึดติดกับความผิดพลาดของตัวเองหรือของผู้อื่น

ดังนั้น ประเด็นของแก่นเรื่องที่น่าสนใจต้องการสื่อว่า ปรับมุมมอง ivo หรือใช้ความคิดในการมองร่วมกับใจ และหาสิ่งดีดี ของคนคนหนึ่งมาใช้เป็นฐานสำหรับการดำเนินชีวิตน่าจะดีกว่า อาจใช้คำว่า เรื่องตั้งมากมาย ให้พิจารณาเลือกเอาสิ่งดีดีนั้นมาพิจารณาเป็นการเรียนรู้จากสิ่งนั้น การเรียนรู้จากสุนัขหรือสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ อาจช่วยให้เราเข้าใจธรรมะและหลักการชีวิตในมุมมองที่แตกต่างออกไปได้อย่างลึกซึ้งและมีความหมายมากขึ้น

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้จากชาดกทั้ง 2 เรื่องสะท้อนออกมาเป็นคุณธรรม ปัญญาและสามารถนำปัญญานั้นไปสู่การแก้ปัญหาได้ทั้ง 2 กรณี ซึ่งสามารถถอดองค์ความรู้เป็นแผนภาพได้ ดังนี้

ภาพ 7 คุณธรรมและปัญญาในการแก้ปัญหาย่างเหมาะสมตามชาดกวิเคราะห์

บทสรุป

เรื่องของสุนัขเป็นประเด็นสาธารณะในหลาย ๆ ครั้งหลายเหตุการณ์ สุนัขข้างบ้านเห่า ทำให้คนในบ้านทะเลาะกัน ใช้ความรุนแรงต่อกันจนถึงชีวิต อาจใช้คำว่า เรื่องสุนัข ๆ กลายเป็นว่า คนทะเลาะกันเพราะสุนัขฟังดูแล้วก็แปลกดี แต่ที่นำมาเขียนเป็นบทความนี้อธิบายถึงความเป็นมาของชาดกที่เกี่ยวข้องกับสุนัข ที่สะท้อนถึงคุณธรรมของสุนัขในหลายเรื่องอาทิ (1) คุณธรรมความสำนึกรักเจ้าของหรือความจงรักภักดี (2) ความซื่อสัตย์ (3) การใช้คุณธรรมแห่งปัญญาไปสู่การแก้ปัญหาที่ปรากฏในชาดก ดังนั้นประเด็นของสุนัขในทางพระพุทธศาสนาจึงเป็นเรื่องคุณธรรมและแนวทางของการใช้ปัญญาอย่างปรากฏตามเรื่องชาดกที่ยกมา เพื่อเป็นเครื่องมือสื่อธรรมสอนธรรม ทั้งต้องการบอกว่า สุนัขไม่ควรถูกนำมาเป็นข้ออ้างในการใช้ความรุนแรงทางความคิดหรือพฤติกรรม เป็นสิ่งไม่พึงกระทำหรือไม่ควรทำ เพราะอย่างไรสุนัขก็เป็นเพียงสุนัข อย่านำเรื่องของสุนัขไปเป็นเหตุสู่ความขัดแย้งรุนแรงน่าจะดี อาจยกพุทธพจน์มาอธิบายได้ว่า “นตฺถิ สุนฺติ ปริ สุขํ” สุขอื่นเสมอด้วยความสงบไม่มี ดังนั้น อย่างนำเรื่องของสุนัขมาเป็นเหตุขัดข้องและขัดแย้งเลย

เอกสารอ้างอิง

- กองบรรณาธิการศิลปวัฒนธรรม. (1 พฤษภาคม 2567). *ย่าเหล สุนัขทรงเลี้ยงในรัชกาลที่ 6 ที่มหาดเล็กและคุณข้าหลวงหมั่นไล่-ชอบแกล้ง*. สืบค้นเมื่อ 1 มกราคม 2568, จาก https://www.silpa-mag.com/history/article_30511
- บรรณษรณ์ คุณะ. (17 มกราคม 2566). *ย้อนรอยเรื่องหมา ๆ จากซากกระดูก ภาพเขียนสี สู่ชาดกทางพุทธศาสนา*. สืบค้นเมื่อ 15 มกราคม 2568, จาก https://www.silpa-mag.com/history/article_100418
- ประสาธ สุขุม. (2529). ใฉนี้ชอบกัตกับหมาจริง. *มานวสาร*. 9 (3), 22-23.
- พระถวิล ถิริจิตโต และคณะ. (2565). ภาวะผู้นำทางปัญญาในการแก้ปัญหาความขัดแย้งทางสังคมของมโหสถบัณฑิตในมโหสถชาดก. *วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา*. 13 (2), 156-171.
- พัชนี ศรีศศบุรณรักษ์. (2527). ย่าเหล. *วารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร*. 7 (1), 147-159.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม 27*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วรชาติ มีชูบท. (13 พฤษภาคม 2567). *ที่มาและชื่อของ “ย่าเหล” สุนัขทรงเลี้ยงในรัชกาลที่ 6*. สืบค้นเมื่อ 1 มกราคม 2568, จาก https://www.silpa-mag.com/history/article_10758
- สมัย วรรณอดุร. (2559). ความเป็นบัณฑิตและความเป็นพาลในมโหสถชาดก. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*. 2 (1), 52-73.
- สำนักข่าวไทย. (12 พฤศจิกายน 2563). *ญาติเหยื่อให้ประหารชีวิต มียิง 2 ศพ ทะเลาะเรื่องหมา*. สืบค้นเมื่อ 1 ธันวาคม 2566, จาก <https://tna.mcot.net/region-582521>
- เอลิเนอร์ เฮอร์แมน. (2553). *เร้นรักราชินี Sex with the Queen*. ขจรจันทร์. (ผู้แปล). กรุงเทพมหานคร:มติชน.

- Amarin. (1 ธันวาคม 2566). *ชกกันตายเพราะเรื่องหมาอีหน้าบ้าน!*. สืบค้นเมื่อ 5 ธันวาคม 2566, จาก <https://www.amarintv.com/news/detail/197998>
- Bondeson, Jan. (2011). *Greyfriars Bobby: The Most Faithful Dog in the World*. Stroud, Gloucestershire: Amberley.
- Chill Chill Japan. (ม.ป.ป.). *รู้จัก ฮาจิโกะ (Hachiko): สุนัขผู้ซื่อสัตย์แห่งชิบูย่า*. สืบค้นเมื่อ 15 มกราคม 2568, จาก <https://chillchilljapan.com/dictionary/hachiko/>
- Pantip. (8 กันยายน 2562). *เสมาทราวดีที่จังหวัดชัยภูมิ*. สืบค้นเมื่อ 15 มกราคม 2568, จาก <https://pantip.com/topic/39212518>
- Thammasat Museum of Anthropology. (1 ธันวาคม 2564). *ขุนน้อย: เจ้าชายน้อย ฉบับภาษาถิ่นสุโขทัย-ลายสือไท*. สืบค้นเมื่อ 15 มกราคม 2568, จาก <https://museum.socanth.tu.ac.th/update/the-little-prince-sukhothai-dialect/>
- Wikipedia. (11 April 2025). *Hachi: A Dog's Tale*. Retrieved 15 April 2025, from https://en.wikipedia.org/wiki/Hachi:_A_Dog%27s_Tale